

Ruotsinkielisten vankien kielelliset oikeudet suomalaisessa vankeinhoidossa

Milla Porokara

Opinnäytetyö

24.11.2014

Tekijä(t) Milla Porokara	
Koulutusohjelma Johdon assistenttityön ja kielten koulutusohjelma	
Raportin/Opinnäytetyön nimi Ruotsinkielisten vankien kielelliset oikeudet suomalaisessa vankeinhoi- dossa	Sivu- ja liitesivumäärä 39+0
<p>Tämä opinnäytetyö tutkii ruotsinkielisten vankien kielellisiä oikeuksia suomalaisessa vankeinhoidon järjestelmässä. Opinnäytetyö rajaa lainsäädännöstä, millaiset ruotsinkielisten vankien kielelliset oikeudet ovat, ja miten niitä nyt sovelletaan tai tulisi soveltaa käytännössä. Opinnäytetyö pyrkii ymmärtämään ilmiönä ruotsinkielisten vankien kielellisten oikeuksien sijoittumista vankeinhoitoon.</p> <p>Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen lähde- ja tietoperustainen tapaustutkimus. Tutkimus toteutetaan purkamalla ja analysoimalla aiheesta kirjoitettua kirjallisuutta, lainsäädäntöä, kertomuksia, analyyseja ja oppaita. Lähteinä käytetyt kertomukset, oppaat ja analyysit ovat vankeinhoitoon liittyvien organisaatioiden virallisia julkaisuja tai muiden asiantuntijoiden selvityksiä.</p> <p>Tutkimuksen aluksi tutustutaan vankeinhoidon kannalta tärkeimpiin organisaatioihin, joiden julkaisemien tekstien perusteella tutkimusta on suurelta osin tehty. Seuraavaksi määritellään ilmiön kannalta tärkeimmät lait ja sopimukset. Tutkimuksessa keskitytään käsittelemään ruotsinkielisten vankien elämää vankilassa, ja ruotsin kielen käyttöä vankiloissa. Lainsäädännön ja käytännön yhdistäminen eri lakien kautta tuo myös näkökulmia kielellisten oikeuksien asettumiseen vankeinhoidon ympäristöön. Lopuksi esitellään lyhyesti kielellisten oikeuksien merkitystä henkilön identiteetille, joka on lainsäädännöstä poikkeava, mutta tärkeä kielellisten oikeuksien näkökulma.</p> <p>Tutkimuksen yhteenvedossa ja tulosten tarkastelussa todetaan, että aihe on näkökulmaltaan vielä erittäin tuore. Ilmiötä on tarve tutkia jatkossa lisää, varsinkin käytännön toteutumisen näkökulmasta.</p>	
Asiasanat kielelliset oikeudet, ruotsinkieliset, vankeinhoito, kielilaki, viranomainen	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Opinnäytetyön tausta	1
1.2	Työn rajausta ja menetelmät.....	2
1.3	Opinnäytetyön rakenne.....	3
1.4	Tutkimusongelmat.....	4
1.5	Lähdeaineisto	4
1.6	Käsitteitä	5
1.6.1	Viranomaisena.....	5
1.6.2	Ruotsinkielinen.....	5
1.6.3	Laki ja asetus	5
2	Vankeinhoidon organisaatiot	7
2.1	Oikeusministeriö	8
2.2	Rikosseuraamuslaitos.....	9
2.3	Vankilat.....	10
2.4	Vankiloitten järjestyssääntöjen mukaiset ruotsinkieliset osastot	12
3	Vankien kielelliset oikeudet lainsäädännössä.....	13
3.1	Perustuslaki	13
3.2	Kielilaki	13
3.3	Vankeuslaki	15
3.4	Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta.....	15
3.5	Hallintolaki	16
3.6	Kansainväliset sopimukset.....	16
4	Ruotsin kielen käyttäminen vankeinhoidossa	18
4.1	Ruotsin käyttäminen vankiloissa	18
4.2	Vankien päiväohjelman työ- ja toiminta-aika	19
4.3	Vankien päiväohjelman vapaa-aika.....	20
5	Lain ja käytännön kohtaaminen.....	21
5.1	Vankiloitten oleellinen materiaali vangeille	21
5.2	Tiedottaminen	23
5.3	Kuntien kielijaon merkitys vankiloitten kielikysymyksiin	23
5.4	Julkishallinnollisten muutosprosessien vaikutus kielten asemaan kuntatasolla ...	25
5.5	Vankeuslain ja kuntien liitos	25
5.6	Kielellisten oikeuksien seuranta	26
5.7	Kielilain ongelmat.....	26
5.8	Työkieli	28
6	Kielellisten oikeuksien merkitys henkilölle	30
7	Tulosten tarkastelu.....	32

7.1 Yhteenveto.....	32
7.2 Oma arviointi.....	33
Lähteet	35

1 Johdanto

Tämä opinnäytetyö käsittelee ruotsinkielisten vankien kielellisiä oikeuksia suomalaisessa vankeinhoidossa. Aihe on aina ajankohtainen yleisesti ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien näkökulmasta. Vankeinhoidon näkökulmasta aihetta ei ole juurikaan tutkittu. Kohde-ryhmä on itsessään marginaalinen, mutta juuri pienen vähemmistön oikeuksien tutkiminen tekee aiheesta mielenkiintoisen.

Ruotsinkielisten vankien erityisasema suomalaisessa vankeinhoidossa näkyy esimerkiksi siinä, että heille on järjestetty Turun, Vaasan, Käyrän, Suomenlinnan ja Helsingin vankiloissa omat osastonsa kielellisten oikeuksien ja kielen käyttömahdollisuuksien takaamiseksi. Opinnäytetyö keskittyy selvittämään, miten lainsäädäntö ohjeistaa ja säätelee kyseistä ilmiötä ja miten. Opinnäytetyö sivuaa myös kielellisten oikeuksien merkitystä henkilön identiteetille.

Ennen tutkimuksen aloittamista tutkimuksen tarpeellisuutta kartoittaessa vastaanotto oli sitä koskevien organisaatioiden keskuudessa erittäin positiivinen ja sille nähtiin olevan tarvetta tilanteen hahmottamiseksi.

1.1 Opinnäytetyön tausta

Ruotsin kielen asema Suomessa on usein mediassa kiistelyn kohteena. Prosentuaalisesti Suomen väkilukuun suhteutettuna ruotsinkielisten osuus pienenee vuosi vuodelta. Maaliskuussa vuonna 2014 Tilastokeskus julkisti, että historiallisesti vieraskielisten lukumäärä on ylittänyt ruotsinkielisten lukumäärän. Ruotsinkielisten prosentuaalinen osuus Suomen väkiluvusta on tällä hetkellä noin 5,3 prosenttia. (Tilastokeskus 2014a.)

Yhden kieliryhmän oikeuksien turvaaminen ei ole valtakunnallisesti itsestäänselvyys. Ainakin toistaiseksi ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien turvaaminen on katsottu yhteiseksi ja koko maata koskevaksi asiaksi, jolle on löytynyt tarvittavat resurssit. Jos luku pienenee edelleen ja mahdollisesti painuu alle viiden prosentin, onko Suomella edelleen tahtoa taata ruotsinkielisten oikeudet? Ottaen huomioon ruotsinkielisten tiiviin alueellisen keskittymisen, pinta-alaltaan suuren Suomen käsittelyyn voi vielä ennen pitkää tulla ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien taloudellisuus. Opinnäytetyön yksi suurimmista aiheista on, mihin ja miten perustetaan kielelliset oikeudet hallinnollisesti ja yksilötasolla.

Vankeinhoidon näkökulma on mielenkiintoinen, sillä tutkimus keskittyy sellaiseen ihmisryhmään, joka on teoillaan menettänyt oman henkilökohtaisen vapautensa ja joka on tuomittu vankeusrangaistukseen. Onko tällä ihmisryhmällä silti oikeus omaan kieleensä, vaikka he ovat jo joitain oikeuksiaan kansalaisina väliaikaisesti menettäneet? Kun kyse on ruotsin kielestä, jakautuvat mielipiteet herkästi puolesta ja vastaan. Yleisessä tiedossa ei välttämättä edes ole, että ruotsinkieliset vangit ovat oikeutettuja omiin osastoihinsa tietyissä vankiloissa ja että heidän oikeutensa myös kielellisesti säilyvät vankeudesta huolimatta.

Kielelliset oikeudet ovat muutakin kuin lakipykälää. Ruotsin kielen turvattu asema ei ole välttämättä joidenkin suomenkielisten näkökulmasta kuin resurssikysymys, mutta loppujen lopuksi on kyse ihmisoikeuksista eikä pelkästään kielellisistä oikeuksista osana lainsäädäntöä. Kielellisten oikeuksien turvaaminen on myös ihmisen identiteetin turvaamista.

Johdon assistenttityön ja kielten koulutusohjelman opiskelijan näkökulmasta aihe on mielenkiintoinen kielellisen ja oikeudellisen otteen vuoksi, mutta myös julkishallinnollisesta näkökulmasta.

1.2 Työn rajaus ja menetelmät

Opinnäytetyön tarkoitus on rajata ja tarkentaa, millaiset kielelliset oikeudet vangeilla on ja mihin oikeudet perustuvat. Opinnäytetyö käsittelee lyhyesti myös kielellisten oikeuksien merkitystä henkilölle yleisesti ja pyrkii yhdistämään aiheen vankeinhoidon näkökulmaan.

Työ on rajattu koskemaan pelkästään vankeinhoitoa vankiloissa ja ruotsinkielisten yleistä kielellisten oikeuksien merkitsevyyttä osana vankeinhoitoa. Työ ei ota kantaa esimerkiksi oikeudenkäyntitoimenpiteisiin.

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen lähde- ja tietoperustainen tapaustutkimus. Tutkimus toteutetaan analysoimalla aiheesta kirjoitettua kirjallisuutta, kertomuksia, analyyseja ja oppaita. Lähteinä käytetyt kertomukset, oppaat ja analyysit ovat ainoastaan vankeinhoitoon liittyvien organisaatioiden virallisia julkaisuja tai muiden asiantuntijoiden julkaisuja. Opinnäytetyö pyrkii ymmärtämään ilmiönä ruotsinkielisten vankien kielellisten oikeuksien sijoittumista vankeinhoitoon.

1.3 Opinnäytetyön rakenne

Opinnäytetyön luku yksi pohjustaa työn rajausta ja tutkimusnäkökulman. Tässä luvussa asetetaan kysymys kielellisten oikeuksien tärkeyden selvittämisestä hallinnollisella ja yksilötasolla. Luvussa yksi rajataan aihe, asetetaan lähdeaineiston laatu, selitetään tärkeimpiä käsitteitä ja johdatetaan lukija tutkimuksen miljööseen.

Luku kaksi esittelee vankeinhoitoon liittyvät organisaatiot ja niitä ohjaavat asetukset ja lait. Organisaatioiden esittelyn tarpeellisuus heijastuu niiden tekemään työhön tutkittavan kohderyhmän kanssa. Oikeusministeriö, Rikosseuraamuslaitos ja viime kädessä vankilat ja ruotsinkieliset osastot, toimivat valtion viranomaisina, joihin lait viittaavat. Kyseiset organisaatiot toimivat lain nimenä ja kuvana, joiden läpi kielelliset oikeudet käytännössä näkyvät vankeinhoidossa.

On tärkeää osoittaa, että siinä kun kyseiset organisaatiot toteuttavat vankeinhoidon käytäntöä, on niiden toiminta tarkasti lailla ja asetuksilla määritelty. Järjestelmän läpinäkyvyys on tärkeä puolueettoman ja tasa-puolisen kanssakäymisen takaamiseksi, jonka todellisuus voidaan osoittaa suoraviivaisesti alaspäin rakentuvana laki- ja organisaatioketjuna.

Luvussa kolme käydään läpi lakeja, joissa kielellisiä oikeuksia käsitellään kattavimmin ja joista vankeinhoidon kielellisten oikeuksien takaamisen toiminta myös rakentuu. Vankeuslaki (767/2005), kielilaki (423/2003), perustuslaki (731/1999), laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003) sekä kansainvälisiä sopimuksia ja muita asetuksia käydään läpi tässä luvussa.

Luku neljä käsittelee ruotsinkielisten vankien päiväohjelmaa vankiloissa ja ruotsin kielen käyttämistä vankiloissa. Luvussa käsitellään tarkemmin, millainen ryhmä ruotsinkieliset vangit ovat ja millaisia tilanteita he kohtaavat vankiloissa. Lainsäädännöllisten kielellisten oikeuksien sijoittuminen toimintaympäristöön esitellään eri lähteiden kautta.

Luku viisi käsittelee kielellisten oikeuksien merkitystä ilmiönä, erityisesti ottaen huomioon ruotsinkielisten vankien näkökulman. Luvussa käsitellään erilaisia näkökulmia vertailemalla eri lakien yhteyksiä.

Luvussa kuusi tarkastellaan yksilötasolla kielellisten oikeuksien merkitystä ihmisoikeutena ja identiteetin luojana.

Seitsemännessä luvussa arvioidaan oppimistulosta ja opinnäytetyön merkitystä oman ammatillisen osaamisen vahvistajana.

Tutkimuksen tarkoitus kokonaisuutena on tiivistää ja vetää yhteen vankeinhoidon kielellisten oikeuksien merkityksen erityisesti vankeusrangaistukseen tuomitulle henkilölle.

1.4 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen tekemisen suurin ongelma on tiedon vähyys. Relevanttien lähteiden löytäminen on erittäin vaikeaa, ja välillä asioita käytännön soveltamisen suhteen käsittelevien lähteiden tiedot ovat ristiriidassa toisten kanssa. Tästä syystä keskityn siihen, mitä ruotsinkielisten vankien kielellisistä oikeuksista sanotaan ja määritellään lainsäädännössä ja käytännössä, mutta yritän olla ottamatta kantaa liikaa siihen, miten asia todellisuudessa on, tai kuuluisi olla. Tutkimuksen näkökulma on puhtaasti tietoperusteinen.

Alunperäisesti tarkoitettu yhteistyö vankiloiden kanssa oli ongelmallinen. Turun vankila ei suostunut osallistumaan tutkimuksen tekemiseen resurssisyihin vedoten, Helsingin vankila suostui haastatteluihin, mutta myöhemmin lopetti yhteydenpidon. Vaasan vankila olisi ollut ainoa tutkimukseen osallistuva vankila. Opinnäytetyö olisi ollut vaikea perustaa vain yhteen haastatteluun, joten tutkimus käsittelee ilmiötä vain teorian tasolla.

Myös itse vankien haastattelemineen olisi onnistunut oikeusministeriön ja vankiloiden luvalla, mutta luvan hankkiminen oikeusministeriöstä oli turhaa, sillä vankilat yleisesti eivät halunneet asiaa tutkittavan. Oikeusministeriön kieliasian neuvottelukunnan mukaan tutkimus olisi ollut hyvä päästä toteuttamaan vankiloiden yhteistyöllä.

1.5 Lähdeaineisto

Lähdeaineistona käytetään kirjallisuutta sekä erilaisia julkisen hallinnon teettämiä julkaisuja ja kertomuksia. Erityisen tärkeitä lähteitä ovat lait ja asetukset, jotka ohjaavat tutkittavan ilmiön sisältöä hyvin pitkälle. Tutkimuksen yksilönäkökulmaa pohtiessa on myös käytetty aineistoa liittyen henkilöiden kielellisten oikeuksien merkityksestä identiteettiin. Viimeksi mainitut lähteet eivät käsittele vankeinhoitoa, mutta ovat yleisesti hyviä kielellisten oikeuksien analyysissä.

Kaikki tässä opinnäytetyössä käytetyt lähteet läpäisevät kriittisemmänkin medialukutaitoisen henkilön kriteerit. Lähteinä on käytetty ainoastaan ministeriöiden ja muiden luotettavien organisaatioiden julkaisemaa tietoa. Lähdeaineistoina ei ole käytetty esimerkiksi uutisia tai mielipiteitä, jotta asiasisältö pysyisi luotettavana.

1.6 Käsitteitä

1.6.1 Viranomainen

Opinnäytetyössä viitataan viranomaisiin. Viranomainen on hallinnon alainen laitos tai henkilö. Viranomaisen toiminnan oikeudet ja vastuut säädellään kussakin ajankohtaisessa ja asianmukaisessa laissa.

1.6.2 Ruotsinkielinen

Opinnäytetyön käsitellessä ruotsinkielisiä tarkoitetaan kaikkia Suomen vankiloissa ruotsia puhuvia henkilöitä kansallisuutta erittelemättä. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa 3459/2/10 (27.4.2012) käsitellään vankien kielellisiä oikeuksia. Ratkaisussa Rikosseuraamuslaitoksen antaman lausunnon mukaan Rikosseuraamuslaitoksen vankitietojärjestelmän mukaan vuonna 2011 Suomen vankiloissa oli ruotsin äidinkielekseen ilmoittaneita henkilöitä yhteensä 55 ja Ruotsista kotoisin olevia henkilöitä yhteensä 12. Vankiloissa, joissa oma osasto ruotsinkielisille tarjotaan, oli yhteensä 26 vankia.

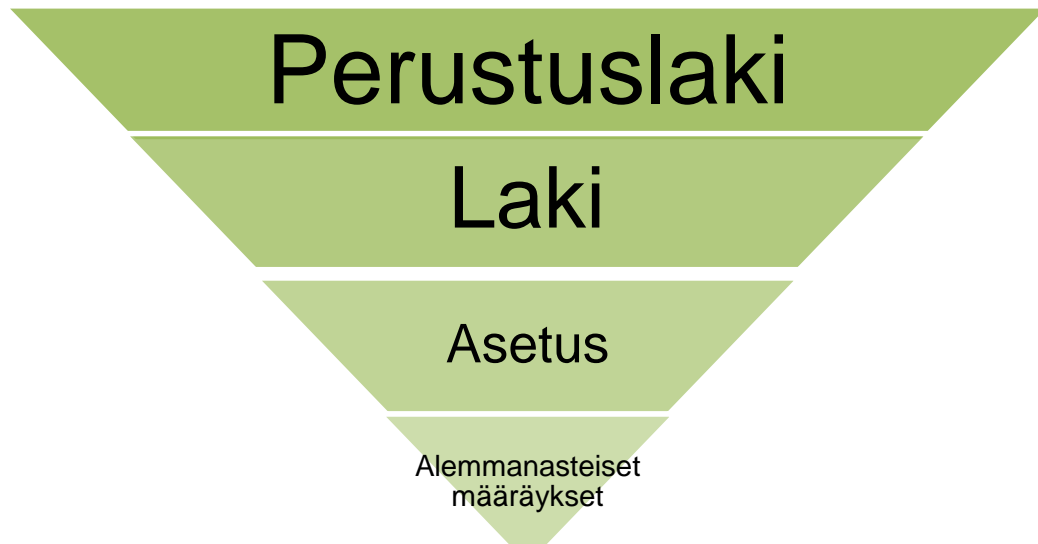
1.6.3 Laki ja asetus

Vaalein valittu eduskunta säätää lait. Eduskunnan säätämän lain perusteella taas hallitus, presidentti tai ministeriö antaa asetuksia. (Valtiokonttorin Suomi.fi – portaali 2014a.) Lähdeaineistona opinnäytetyössä on käytetty sekä lakeja että asetuksia, ja ne usein täydentävät toisiaan.

Perustuslaki on säädöshierarkian perusta (kuvio 1). Oikeudellinen perusta, joka määrittää valtion ja lainsäädäntötoiminnan oikeudelliset lähtökohdat, on määritelty perustuslaissa.

Perustuslain tehtäviä Talan (2005, 10–11) mukaan on:

- Määrittää valtion organisaatioiden toimivallan ja tehtävät.
- Vahvistaa kansalaisten oikeusaseman lähtökohdat.
- Määrittää julkisen ja yksityisen eron.

Kuvio 1: Säädyntyyppien kansallinen hierarkia tärkeys- ja etusijajärjestyksessä (Tala 2005, 12)

Suomen perustuslain (731/1999) 80§:ssä määritetään, että yksilön oikeudet ja velvollisuudet tulee säätää lailla. Perustuslaki on siis perusta, jolla yhteiskunnalle asetetaan raamit. Lait puolestaan täydentävät sääten tarkemmin aihealueittain. Asetus on lain tai perustuslain nojalla annettu täsmennys tai tarkistus. Alemmanasteiset määräykset ovat oikeussääntöjä, joiden käyttö on rajattu suppeaksi. (Tala 2005, 10–11.)

2 Vankeinhoidon organisaatiot

Vankeinhoidon tärkeimmät organisaatiot ovat oikeusministeriö, Rikosseuraamuslaitos ja vankilat (kuvio 2). Oikeusministeriö on osa valtioneuvostoa, joka on Suomessa yhdessä eduskunnan ja tasavallan presidentin kanssa ylimpiä toimielimiä (Valtiokonttorin Suomi.fi – portaali 2014b). Oikeusministeriön alaisuudessa toimiva Rikosseuraamuslaitos on vankeinhoidon kannalta päättävä elin, jonka alaisuudessa vankilat toimivat. Vankilat itsessään vastaavat käytännön vankeinhoidosta. Tietyissä vankiloissa puolestaan on mahdollisuus sijoittua ruotsinkielisille osastoille.

Kuviossa 2 on esitelty pelkistetty organisaatiokaavio vankeinhoidosta, jossa on otettu huomioon vain oleelliset toimielimet ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien kannalta. Organisaatiokaavion tarkoitus on esittää suoraviivainen toimielinlinketju, jonka tarkoitus on hahmottaa opinnäytetyössä usein toistuvien organisaatioiden sijoittuminen hallinnolliseen ympäristöön.

Kuvio 1: Vankeinhoidon pelkistetty organisaatorakenne

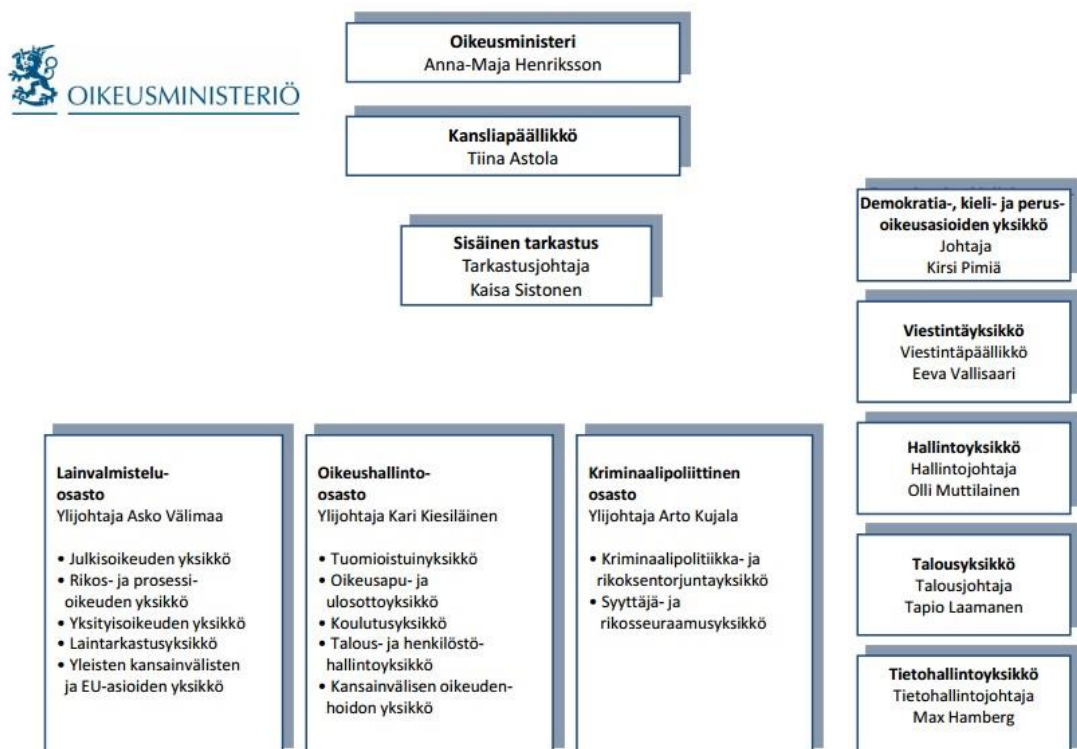
2.1 Oikeusministeriö

Oikeusministeriö on yksi Suomen valtion yhdestätoista ministeriöstä (kuva 1). Ministeriöt yhdessä valtioneuvoston kanslian kanssa muodostavat hallituksen. Kaikilla ministeriöillä on oma toimialansa, jonka asiantuntijoina ne toimivat. (Valtiokonttorin Suomi.fi – portaali 2014b.)

Valtioneuvoston asetus oikeusministeriöstä (543/2003) sekä valtioneuvoston ohjesääntö (262/2003) määrittelevät oikeusministeriön toimialan ja tehtävät. Valtioneuvoston ohjesäännön 3 luvun 14 §:n mukaan oikeusministeriön osastot ovat kriminaalipoliittinen osasto, oikeushallinto-osasto ja lainvalmisteluosasto. Kriminaalipoliittisen osaston toimialaan kuuluu muun muassa rikosseuraamus ja rikosentorjunta (Oikeusministeriö 2014a; kuva 1).

Oikeusministeriön tehtävä on luoda oikeudenmukainen rikosoikeudellinen järjestelmä ja rangaistusten täytäntöönpano yhdessä muiden viranomaisten kanssa. Rikosseuraamuslaitos on yksi oikeusministeriön alaisista keskeisimmistä hallinnonalan organisaatioista. (Valtioneuvosto 2014.)

Oikeusministeriön arvona on luoda turvallinen ja aktiivinen yhteiskunta, jossa yksilöiden oikeudet toteutuvat (Oikeusministeriö 2014b).

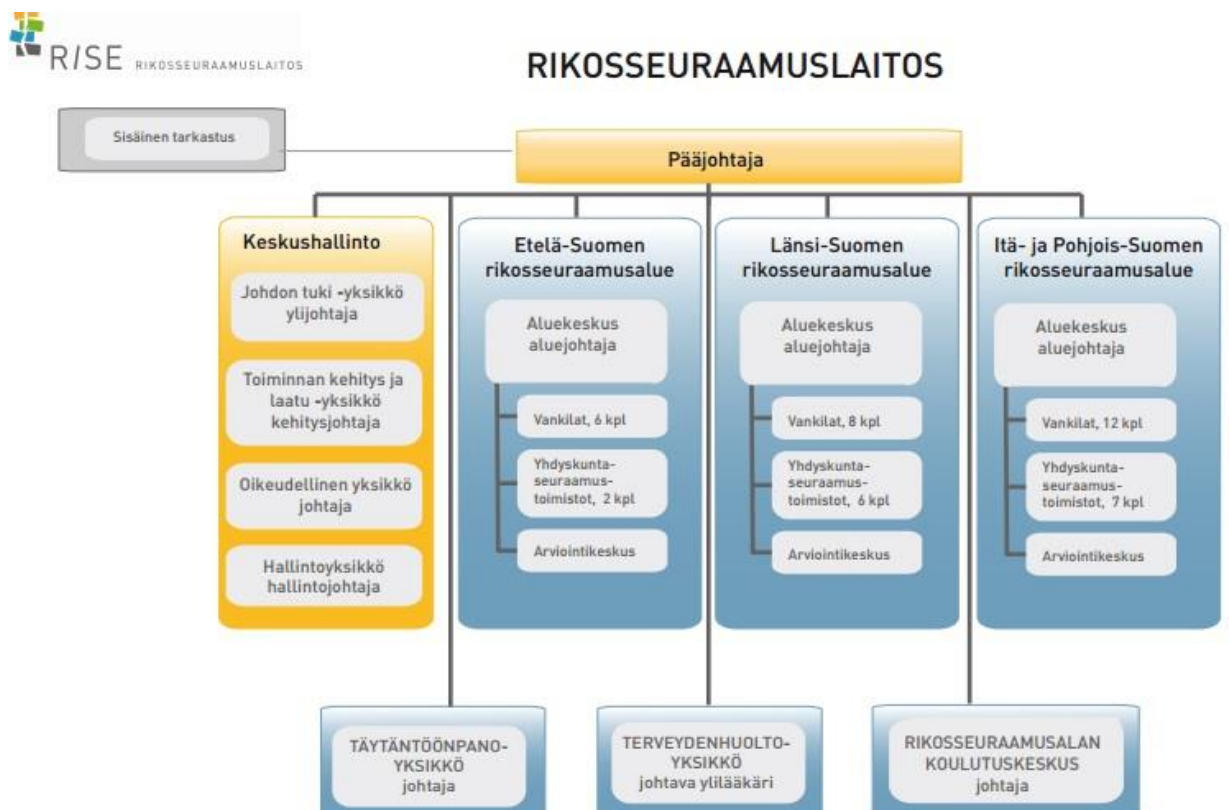

Kuva 1: Kuvakaappaus oikeusministeriön organisaatiokaaviosta (Oikeusministeriö 2014c)

2.2 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisuudessa (kuvio 2) ja sen tehtävä on olla vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen (Rikosseuraamuslaitos 2014a). Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa ohjaa laki Rikosseuraamuslaitoksesta (953/2009). Lain 1 luvussa 1 § määrittää, että sen toimialue on koko maa. Koska Rikosseuraamuslaitos on oikeusministeriön alainen toimija ja toimeenpanija, koskee sitä myös lait valtion viranomaisista.

Rikosseuraamuslaitos on jaettu toiminnaltaan kolmeen rikosseuraamusalueeseen (kuva 2). Nämä alueet ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Länsi-Suomen rikosseuraamusalue ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue. Jokainen rikosseuraamusalue on täytäntöönpanoalue, jonka piirissä toimii vankiloita sekä muita yksiköitä. (Rikosseuraamuslaitos 2014b.)

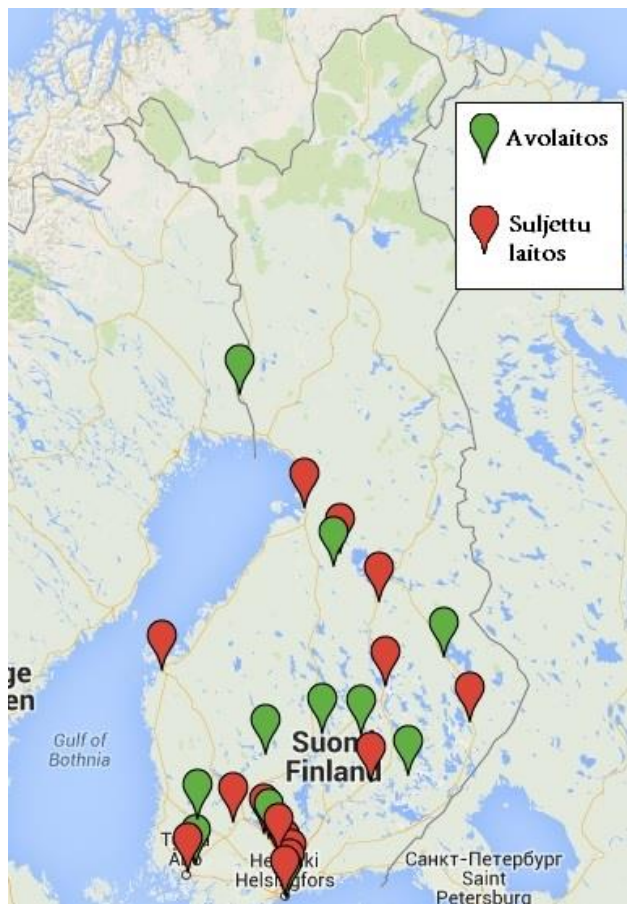

Kuva 2: Kuvakaappaus Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiokaaviosta (Rikosseuraamuslaitos 2014c)

Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin lukeutuvat ihmisarvon kunnioittaminen ja oikeudenmukaisuus. Tuomittujen henkilöiden kohtelevinen asiallisesti ja tasa-arvoisesti sekä kaiken tapahtuvan toiminnan lainmukaisuus, ja oikeuden ja kohtuuden noudattaminen ovat arvoihin sitoutumisen peruselementtejä. (Rikosseuraamuslaitos 2014d.) Kielellisten oikeuksien toteutuminen on siis osaltaan lainmukaisuuden toteutumista, mutta samalla myös ihmisarvon kunnioittamista.

2.3 Vankilat

Vankiloita on Suomessa yhteensä 26 kappaletta (kuva 3). Suljettuja laitoksia on yhteensä 15 kappaletta ja avolaitoksia 11 kappaletta (Rikosseuraamuslaitos 2014e).

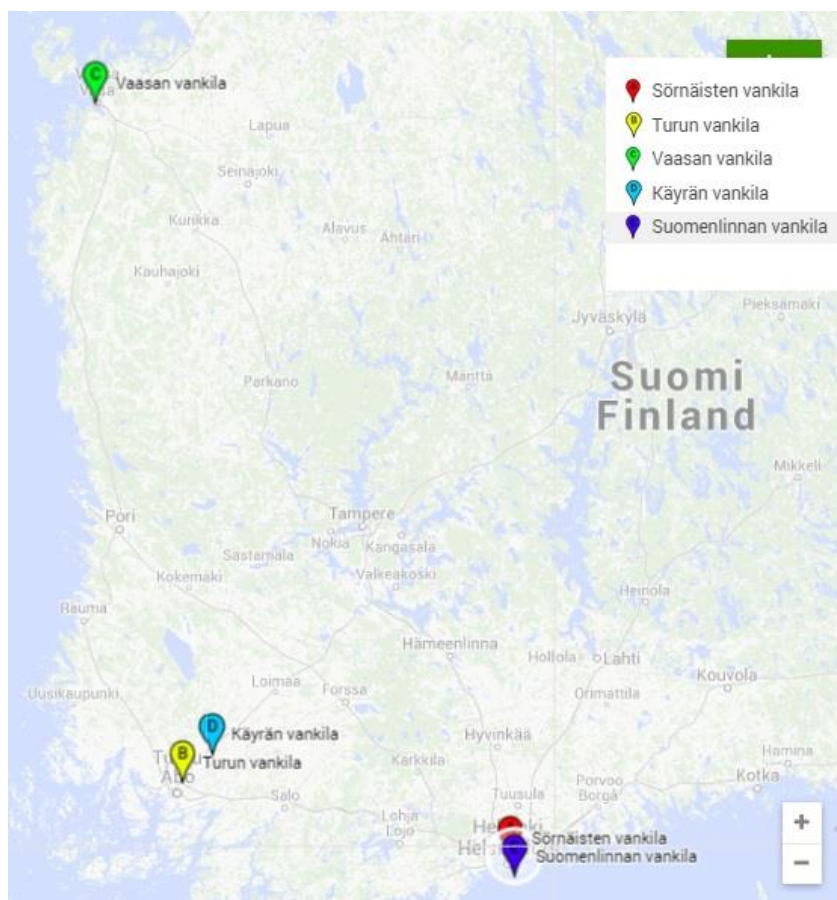

Kuva 3: Kuvakaappaus Google Maps –palvelusta, Suomen vankiloiden sijoittuminen maantieteellisesti

Oikeusministeriön asetus Rikosseuraamuslaitoksen kaksikielisistä osastoista (575/2010) määrittelee kielilain (423/2003) nojalla, että kaksikielisiä osastoja täytyy olla Helsingin, Suomenlinnan, Turun, Käyrän ja Vaasan vankiloissa (kuva 4).

Näistä vankiloista Helsingin, Turun ja Vaasan vankilat ovat suljettuja laitoksia, kun taas Käyrän ja Suomenlinnan vankilat ovat avolaitoksia. Ruotsinkieliset osastot ovat osa valtion palveluperiaatetta, jossa henkilön on saatava julkinen palvelu omalla kielellään.

Ruotsinkieliset osastot on kyseisiin vankiloihin perustettu vuonna 2004, kun uudistettu kielilaki (423/2003) tuli voimaan. Kielilain muuttuminen muutti myös vankeinhoitoa, sillä yhden perustavalaatuista uudistuksista oli kielellisten oikeuksien aseman parempi turva hallinnollisessa ympäristössä. Uudet osastot on tarkoitettu ruotsinkielisten vankien käyttöön, ja Turun vankilassa olevalle osastolle on mahdollista myös naisvankien sijoittaminen. (Valtioneuvosto 2006.)

Kuva 4: Kuvakaappaus Google Maps palvelusta, vankilat, joissa ruotsinkieliset osastot tarjotaan

Vankiloiden tehtävä osana vankeinhoitoa on käytännönläheisin. Rikosseuraamuslaitoksen Arki vankilassa – oppaassa suljettuun vankilaan tuleville (Rikosseuraamuslaitos 2014f, 25) mainitaan, että vankeuden tarkoitus on valmentaa ja valmistaa vankeja vapautumista varten.

Rangaistus itsessään on tiettyjen vapausoikeuksien menetys, mutta vankilan tehtävä on myös oikaista esimerkiksi elämäntapaan liittyviä ongelmia, joiden vuoksi vankeuteen on alun perin joutunut. Vankilan tehtävä ei ole eristää vankeuteen joutunutta pois kaikesta muusta yhteiskunnasta, vaan auttaa löytämään uusia keinoja elämään, joihin ei kuulu rikollisen elämäntavan jatkaminen ja mahdollisesti päihteet.

Vankiloissa on töissä ammattitaitoisia psykologeja, sosiaalityöntekijöitä ja opinto-ohjaajia, joiden tarkoitus on auttaa elämänhallinnan parantamisessa ja rikoksettoman elämäntavan löytämisessä. (Rikosseuraamuslaitos 2014f, 4, 13–14.)

2.4 Vankiloiden järjestyssääntöjen mukaiset ruotsinkieliset osastot

Helsingin vankilan järjestyssäännön (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 9–10) 12§:n mukaan vankila koostuu viidestä osastosta, jotka puolestaan koostuvat eri kerroksista. Jakautuminen osastoihin ja kerroksiin määritellään niiden toimintojen ja valvonnan asteiden mukaisesti. Helsingin vankilan kaksikielinen osasto on sijoitettu läntiseen yöselliosaston ensimmäiseen kerrokseen. Helsingin vankilassa osasto on siis kaksikielinen, ei erikseen mainittavasti vain ruotsinkielinen osasto.

Turun vankilan järjestyssääntöjen (Rikosseuraamuslaitos 2013b, 8–9) 12§:n mukaan vankila koostuu kahdesta sellirakennuksesta, joissa on erilaisia toiminnallisuuteen ja valvontatasoon liitettyjä osastoja. Turun vankilan sellirakennus 103:ssa 3 kerroksessa sijaitsee erillinen ruotsinkielinen osasto.

Vaasan vankilan järjestyssääntöjen (Rikosseuraamuslaitos 2013c, 10–11) 12§:n mukaan seitsemän osastoa ja ruotsinkielisen osaston määritellään toimivan tarvittaessa osastojen yhteydessä.

Käyrän vankilan ja Suomenlinnan vankiloiden järjestyssäännöissä ei ole erikseen mainittu ruotsin- tai kaksikielisten osastojen sijaintia (Rikosseuraamuslaitos 2013d; Rikosseuraamuslaitos 2013e).

3 Vankien kielelliset oikeudet lainsäädännössä

3.1 Perustuslaki

Perustuslain (731/1999) 6 § määrittää, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, ja ketään ei saa asettaa eri asemaan esimerkiksi alkuperän, uskonnon, vakaumuksen tai kielien perusteella.

Perustuslain 17 §:n mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. 17§:n mukaan viranomaisten kanssa asioidessa on jokaisella oikeus käyttää omaa kansalliskieltään, suomen ja ruotsin asema on siis yhdenvertainen. Koko maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellinen ja yhteiskunnallinen tarpeista huolehtiminen tasavertaisten perusteiden mukaan kuuluu julkisen vallan vastuulle.

3.2 Kielilaki

Kielilain (423/2003) 1 § määrittää Suomen kansalliskieliksi suomen ja ruotsin. 2§ kohdentaa kansalliskielten asemaa hyvän hallinnon näkökulmasta, johon jokaisella on oikeus kielestä riippumatta. Kielellisten oikeuksien todetaan 2§ mukaan olevan oikeus, johon ei pitäisi erikseen olla tarvetta vedota, vaan oikeuden tulisi toimia automaattisesti.

Kielilain 6 §:n mukaan viranomaiset voivat olla joko yksikielisiä tai kaksikielisiä. Yksikielisiä ovat valtion viranomaiset, joiden toiminta-alueella on vain samankielisiä kuntia. Kaksikielisiä viranomaisia puolestaan ovat valtion keskushallintoviranomaiset, joiden toiminta-alueeseen kuuluu kaksikielisiä tai erikielisiä kuntia. Toiminta-alueen kielivähemmistön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi voidaan lain nojalla myös perustaa yksikielisiä osastoja. (Kielilaki 423/2003.)

Oikeusministeriön tiedotteessa (Valtioneuvosto 2006) kielilain 6§:n vahvistukseksi sanotaan, että vaikka vankeinhoitolaitos muutoin määritellään suomenkieliseksi, on jokaisella oikeus omaan kieleen viranomaisten kanssa, jolloin laki koskee myös vankiloita. Tästä syystä ruotsinkielisiä osastoja on alun perin muodostettu.

Kielellisten oikeuksien turvaaminen saattaa siis joissakin tapauksissa vaatia erityisiä toimenpiteitä ja eräänlaista eristämistä. Lain 40§ vahvistaa edellisen erillisellä vankeinhoidon kielen määräyksellä. Vankeinhoidon toiminnasta vastaavat yksiköt ovat yksikielisesti suomenkielisiä, jos 6§ ei toisin määrää, kuten tässä tapauksessa.

Kielilain 10§:n mukaan yksityishenkilöillä on oikeus käyttää omaa äidinkieltään asioidessaan valtion viranomaiset tai kaksikielisen kunnan viranomaisen kanssa. Yksikielisten kuntien osalla käytetään kunnan kieltä. Poikkeuksena on, jos käsiteltävä asia on tullut viereille viranomaisen aloitteesta henkilöön välittömästi koskevien henkilökohtaisten tärkeiden asioiden hoitamisessa. Tällaisia asioita on viranomaisen asettama velvoite tai henkilön tai hänen huollettavansa perusoikeuksiin liittyvät asiat. Näitä asioita käsiteltäessä on oikeus käyttää omaa kieltään kunnan kielestä riippumatta. (Kielilaki 423/2003.)

5 luku koskee kielellisten oikeuksien turvaamista. Lain 23§ velvoittaa viranomaisia omaaloitteisesti turvaamaan yksityishenkilöiden kielelliset oikeudet. Niin kuin kielilain ensimmäisessä luvussa mainitaan, kielellisiin oikeuksiin ei pitäisi olla tarvetta erikseen vedota, vaan niiden tulisi olla itsestäänselvyys.

Kielilain 5 § määrittää kielelliseksi perusyksiköksi kunnan. Kunnat voivat olla joko yksikielisiä tai kaksikielisiä. Kunta voi olla kaksikielinen, jos kunnassa on suomen- ja ruotsinkielisiä asukkaita ja näistä vähemmistökieltä äidinkielekseen ilmoittavia on vähintään kahdeksan prosenttia tai vähintään 3000 asukasta.

Vankeinhoidon kannalta kuntien kielijako on merkittävä tieto, kun pohditaan, millä alueilla ruotsinkielisiä vankeja todennäköisemmin on enemmän ja missä asiaan täytyy kiinnittää erityistä huomiota. Perehdyn tähän aiheeseen tarkemmin luvussa 5.3, Kuntien kielijaon merkitys vankiloiden kielikysymyksiin.

Kielilain 18§ myös määrää viranomaisen järjestämään tulkkauksen, jos viranomaisen tai asian käsittelykieli on toinen kuin mitä henkilön oma kieli on ja mitä hänellä on lain mukaan oikeus käyttää.

Kielilaki kutsutaan yleisesti myös uudeksi kielilaiksi. Vuonna 2003 eduskunta hyväksyi uuden kielilain, joka astui voimaan vuoden 2004 alussa. Vanha kielilaki oli asetettu jo vuonna 1922, ja täydennetty kuusi kerta myöhemmin, on siis ymmärrettävää, että laki uudistettiin.

Yhteiskunnallisesti Suomi on muuttunut ja myös muiden lakien muuttuessa, kuten vuonna 2000 voimaan tulleen uuden perustuslain, on ollut aiheellista määritellä kielilaitillinen tilanne. Laki on muuttunut sekä lakiteknisesti että miten se on sovellettavissa. (Nuolijärvi 2003.)

3.3 Vankeuslaki

Vankiloiden käytännön asiakastoimintaa ohjaa vankeuslaki 767/2005. Vankeuslaki on hyvin yksityiskohtainen, mutta epäkohtiakin ilmeisesti löytyy. Hallitus on jättänyt eduskunnalle esityksen (HE 45/2014), missä ehdotetaan muun muassa vankeuslain joihinkin kohtiin muutoksia. Esityksen ensimmäisessä luvussa ”Yksityiskohtaiset perustelut vankeuslaista” selviää, että muutokset vankeuslakiin koskevat suurimmaksi osaksi vankeuslain sisällön täsmentämistä ja tarkempaa sisällön rajaamista.

Vankeuslain 1 luvun 5§:n mukaan vankeja ei saa asettaa eri asemaan esimerkiksi kielen tai kansallisen tai etnisen alkuperän vuoksi. Ruotsinkielisten vankien oikeuksia pohdittaessa nämä kaksi ovat merkittävimmät oikeusturvan perusteet. Suomessa olevat ruotsinkieliset vangit ovat joko suomenruotsalaisia tai alkuperältään Ruotsin kansalaisia (Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 3459/2/10, 2012).

Lain 4 luvun 4§ säättää, että vankeja tulee tiedottaa heti heidän saavuttuaan vankilan oloista ja vankien omista oikeuksista ja velvollisuuksista, vankien tarpeiden mukaisella kielellä.

Vankeuslain 4 luvun 8§ määrittää puolestaan, että vankien sijoituspäätöstä tehdessä on otettava huomioon, että vangeilla on oikeus ja mahdollisuus hoitaa omalla kielellään vankeuden täytäntöönpanoon liittyviä asioita. Tämän oikeuden turvaa loppupeleissä vankiloiden ja kyseisen hallinnonalan työntekijöiden kielitaito. Työntekijöiden kielitaidosta lisää luvussa 3.4, Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta, ja luvussa 5.8, Työkieli.

3.4 Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta

Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003) velvoittaa myös rikosseuraamusalalla työskentelevää henkilökuntaa, sillä he ovat valtion virkamiehen roolissa (Ammattinetti, 2014ab). Lain kielivaatimus on käytännössä lain 2 luvun mukaan seuraavanlainen:

- Virkaa täytettäessä on huolehdittava, että riittävä työtehtävien hoitamisen edellyttämä kielitaito löytyy.
- Jos työtehtävä sisältää merkittävää julkisen vallan käyttöä yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin, ovat kielelliset kelpoisuusvaatimukset säädettävä.
- Korkeakoulututkintoa vaadittavissa tehtävissä kaksikielisissä viranomaisissa vaaditaan enemmistön erinomaista suullista ja kirjallista taitoa ja tämän lisäksi toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa.

3.5 Hallintolaki

Hallintolain (434/2003) 9§ määrittää hyvän kielenkäytön vaatimuksen. Viranomaisen kielenkäytön vastuu sisältää asiallisuuden, selkeyden ja ymmärrettävyyden. Hallintolain kielenkäytön vaatimus viittaa, että henkilön on viranomaisten kanssa asioidessaan oikeus käyttää omaa kieltään sen mukaan, miten kielenkäytöstä on erikseen säädetty kansallisessa lainsäädännössä tai Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa.

3.6 Kansainväliset sopimukset

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea (Euroopan neuvosto 2006, 6) toteaa lausunnossaan, että uusi kielilaki luo mahdollisuuksia ruotsin kielen käytölle yhteydessä viranomaisten kanssa. Neuvoa-antavan komitean näkemys kuitenkin on, että täytäntöönpanon tukeminen ja seuraaminen tehokkaasti on tärkeää, jotta esimerkiksi voimavaraongelmat oikeuslaitoksessa saataisiin ratkaistua. (Euroopan neuvosto 2006, 6.)

Vankeuden täytäntöönpanossa noudatetaan välillisesti kansainvälisiä sopimuksia. Kansainvälisten sopimuksien vaikutus kansallisiin lakeihin ja normeihin on Suomessa ollut suuri. Vankeinhoidon kohdalla on perusoikeusmyönteinen lähtökohta ja vankeinhoidolle on asetettu tiukat vähimmäissäännöt. Malliesimerkkiä Suomen vankeinhoidon lainsäädännölle on otettu ainakin kansainvälisestä KP-sopimuksesta, joka keskittyy kansalaisyhteiskuntaan ja poliittisiin oikeuksiin. KP-sopimuksen periaate on, että liikkumisvapauden riistettyjä henkilöiden kohtelu tulee olla inhimillistä ja ihmisen synnynnäistä arvoa kunnioittavaa. (Tapani & Tolvanen 2006, 297.)

Euroopan neuvoston ministerikomitea on vahvistanut Euroopan vankisäännöt (suositus n:o R 87/3), jonka on Suomessa julkaissut rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Euroopan vankisääntöihin kuuluvat seuraavat kielellisiin oikeuksia suoraan tai välillisesti koskevat säännöt:

- Vankeja on kohdeltava ihmisoikeuksia kunnioittaen.
- Vankeusrangaistuksen täytäntöönpano poistaa laissa määrätyt oikeudet, mutta kaikki muut oikeudet säilyvät.
- Vangin sijoituksessa on otettava huomioon asuinpaikka, sijoitus tulee tehdä mahdollisimman lähellä hänen kotiaan.
- Vankilan järjestystä koskevien sääntöjen sekä vankien vankilassa olemiseen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet on tiedotettava kirjallisesti ja suullisesti sellaisella kielellä, jota he ymmärtävät.
- Kielivähemmistöihin kuuluvien vankien erityisjärjestelyistä on huolehdittava, tarpeen tullen käytetään tulkkeja. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2007.)

Tämän lisäksi Yhdistyneet kansakunnat ovat määritelleet vankeinhoidon vähimmäissäännöt (663 CI XXIV). Yhdistyneiden kansakuntien sääntöihin lukeutuu muun muassa oikeus omaan kieleen, jonka perusteella vankia ei saa syrjiä ja että henkilökunnan tulee puhua vankilan enemmistön kieltä. (Yhdistyneet kansakunnat 1977, 1-8.)

Vaikka Yhdistyneiden kansakuntien sääntökokoelma on vanha, on sen perusta edelleen toimiva. Suomessa henkilökunnan kielitaito suomen kielen osalta ei ole epäselvä, mutta juuri ruotsinkielisen palvelun vuoksi eritoten kansallisia lakeja ja säädöksiä tarvitaan.

Kielilakia oli tarpeellista muuttaa myös siksi, että Suomi on vuosien kuluessa sitoutunut erilaisiin kansainvälisiin sopimuksiin. Suomen liittyminen Euroopan unioniin sekä muu kansainvälinen toiminta ovat olleet syitä varmistaa, että Suomen omat kansalliset lait ja säädökset täyttävät myös kansainväliset vaatimukset. (Nuolijärvi, 2003.)

4 Ruotsin kielen käyttäminen vankeinhoidossa

Ruotsinkielisten vankien lukumäärä ei ole järin suuri, vuonna 2011 heitä oli 67 (Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 3459/2/10, 2012). Saman vuoden keskimääräinen päivä-vankiluku oli 3262 (Rikosseuraamuslaitos 2014g). Verrattuna siis kokonaisvankilukuun ruotsinkielisten osuus on marginaalinen, ottaen vielä huomioon, että eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisusta 3459/2/10 (27.4.2012) käy ilmi, että kaikki ruotsinkieliset vangit eivät suinkaan sijoitaudu ruotsinkielisiin osastoihin.

Vankeinhoidossa yleisesti laitokset ovat yksikielisiä (Kielilaki 423/2003, 40§). Helsingin, Vaasan, Turun, Käyrän ja Suomenlinnan maantieteellinen sijainti kuitenkin on velvoittanut, tai oikeuttanut, ruotsinkielisten osastojen perustamista. Alueilla, joissa on kaksikielisiä tai ruotsinkielisiä kuntia, on toki muitakin vankiloita (kuva 3), kuin tutkimuksen kannalta oleelliset ruotsinkielisiä osastoja tarjoavat vankilat (kuva 4).

4.1 Ruotsin käyttäminen vankiloissa

Valtioneuvoston kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta 2013 (Oikeusministeriö 2013, 76) mukaan vankien ja henkilökunnan käsitykset ruotsin kielen käytön mahdollisuudesta poikkeavat toisistaan käytännön tasolla. Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen mukaan ruotsinkielisten palveluiden kysyntä on vähäistä ja henkilökunnan mukaan mahdollisuudet järjestää ruotsinkielisiä psykologin ja sosiaalityöntekijöiden palveluita on hyvä. Vankien puolesta kertomuksen kyselyyn oli vastannut 20 ruotsinkielistä vankia, joista osa hoiti asioitaan englanniksi ja osa suomeksi. Vankien tahto olisi kuitenkin käyttää ruotsia. Kertomuksessa kerrotaan myös, että ruotsinkielisten oletetaan ehkä olevan suomenkielisiä, jos he käyttävät suomea automaattisesti vankilaan saapuessaan. Palvelut ja tieto on useimmiten saatavilla ruotsiksi, mutta suomea käytetään käytännössä enemmän.

Valtioneuvoston kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta 2006 (Oikeusministeriö 2006a, 55) taas huomauttaa, että vaikka ruotsinkielisten palveluiden tarjoaminen vankeinhoidossa on teorian tasolla selvää, ruotsinkielisiä on loppujen lopuksi niin vähän että käytännössä vankipalveluiden järjestäminen on vaikeaa. Kertomus vuodelta 2006 toteaa, että kielelliset oikeudet eivät toteudu ruotsinkielisten vankien osalta.

Vankiloissa järjestettävän koulutuksen osalta opetushallituksen teettämän Vankilaopetus Suomessa 2011 – selvityksen (Opetushallitus 2011) mukaan ruotsinkielisten koulutuksenjärjestäjien tiedossa ei ole ollut mahdollisuutta järjestää koulutusta vankiloissa. Tiedon puute on siis ollut ratkaiseva syy ruotsinkielisen koulutuksen puutteeseen vankiloissa. Vankiloiden tiedon puutteeksi voi mainita, että he eivät ole ilmaisseet tarpeesta ja koulutuksenjärjestäjät puolestaan eivät ole markkinoineet tarjonnastaan.

4.2 Vankien päiväohjelman työ- ja toiminta-aika

Vankeuslain 8 luvun 1§:n mukaan vankilat järjestävät erilaista toimintaa, jonka tarkoitus on:

- vahvistaa ja tukea päihteetöntä ja rikoksetonta elämäntapaa, ja
- ylläpitää työ- ja toimintakykyä.

Lain 8 luvun 2 § määrittää puolestaan osallistumisvelvollisuuden vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan. Terveystila tai muu toimintakykyyn vaikuttava syy voi olla peruste osallistumisvelvollisuudesta vapautukseen. 8 luvun 5§:n mukaan työ voi olla kuntouttava eli valmentava työ tai työtaitoa ylläpitävä eli ammattityö. Joissakin tapauksissa myös 8 luvun 6§:n mukaan työ voidaan tehdä vankilan ulkopuolella, jolloin kyseessä on siviilityö tai 7§:n mukaan vankilassa tehtäväksi soveltuvaa omaan lukuun tehtävää työtä eli omaa työtä.

8 luvun 8§:n mukaan vanki voi opiskella vankeutensa aikana joko vankilassa järjestettävässä koulutuksessa tai tarpeen tullen myös vankilan ulkopuolella. Vankien opiskelua tuetaan ja siihen kannustetaan. Mahdollisia koulutuksia on esimerkiksi peruskoulun, lukion tai ammatillisen tutkinnon suorittaminen.

Työ- ja toiminta-aika on tarkkaan säädelty Rikosseuraamuslaitoksen ohjeessa Dnro 2/004/2012 (8.2.2012). Suomen vankiloissa siis kaikki vangit eivät istu osastoillaan päivästä toiseen vaan tekevät mahdollisuuksien mukaan erilaisia töitä, joista he saavat korvausta. Suljettujen vankiloiden säännönmukainen työ- ja toiminta-aika on 35 tuntia viikossa, johon lisäksi tunnin lounastauot, joiden ajalta ei makseta korvausta. Avolaitoksissa viikko-työaika on 35 ja 38 tunnin ja viidentoista minuutin välillä.

Lainsäädännön perusteella voisi olettaa, että vaikka ruotsinkielisillä vangeilla olisikin omilla osastoillaan mahdollisuus omaan kieleen, niin tämän kieli oikeuden toteutumista ei voida taata työ- ja toiminta-ajalla, varsinkin jos se tapahtuu muualla kuin omalla osastolla.

4.3 Vankien päiväohjelman vapaa-aika

Sen lisäksi, että päivittäiseen ohjelmaan kuuluu työtä ja toimintaa, on vangeilla mahdollisuus myös esimerkiksi kirjaston käyttämiseen ja liikunnan harrastamiseen sekä muuhun omaan vapaa-ajan toimintaan (Rikosseuraamuslaitos 2014e).

Vankeuslain 11 luvun 1§ säättää, että vankiloissa on järjestettävä vapaa-ajan toimintaa. Harrastustoiminta on suotavaa ja suunnittelussa neuvotaan. 2§:n mukaan vangit ovat vapaita viettämään vapaa-aikaansa muiden vankien kanssa, jos tätä ei ole erikseen jostain syystä heiltä evätty, esimerkiksi päihteiden käytön vuoksi. 3§:n mukaan uskonnonharjoittamisen täytyy olla vapaata ja sitä varten on oltava soveltuvat tilat.

Ruotsinkielisten osastojen vankiloissa tulisi olla mahdollisuus myös ruotsinkielisten kirjojen lainaamiseen. Vankeuslain 11 luvun 4§ määrittää vankiloiden vastuun kirjastopalveluiden tarjoamisesta vangeille. 5§:n mukaan vankien voidaan antaa tehdä sellaista vapaa-ajan työtä, mistä ei aiheudu vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle ongelmia. Tähän tarkoitukseen voidaan antaa käyttöön myös vankilan työvälineitä. 11 luvun 6§:n mukaan vangeilla on oikeus eri tiedotusvälineiden seuraamiseen ja lisäksi omakustanteisiin aikakauslehtiin ja kirjallisuuteen.

Ruotsinkielisten vankien kielellisissä oikeuksissa vapaa-ajalla on suuri merkitys. Siinä, millä kielellä ja kenen kanssa he pystyvät keskustelemaan päivittäin ja arkisistakin asioista. Ruotsinkielisen kirjallisuuden saaminen ja ruotsinkielisen television katsominen voi olla isoja kontakteja omaan kieleen. Kontaktit toisiin vankeihin voivat erillisissä ruotsinkielisissä osastoissa olla myös kieltä tukevia, jos toisetkin pitävät oman kielen käyttöä tärkeänä asiana. Ruotsinkielisillä osastoilla myös henkilökunnan ja vankien kommunikointi pitäisi tapahtua ruotsiksi.

5 Lain ja käytännön kohtaaminen

5.1 Vankiloiden oleellinen materiaali vangeille

Kielilain 7 luvun 30§ mukaan lait säädetään ja julkaistaan molemmilla kansalliskielillä, suomeksi ja ruotsiksi. Tämä on tärkeää ruotsinkielisten vankien osalta. Vangit ovat erikoinen kohderyhmä siitä syystä, että he ovat menettäneet yhteiskunnallisia oikeuksia rangaistuksena teoilleen. Joidenkin oikeuksien menettäminen ei kuitenkaan tarkoita, etteikö vangeilla edelleen olisi kaikki muut oikeudet, kuin mitä erikseen poistettavaksi rangaistusmenetelmillä säädetään.

Siitä syystä, että vangit menettävät jotain, he todennäköisesti oppivat tuntemaan vankeusaikanaan itseään koskevat oikeudet ja velvoitteet hyvin. Maailmassa, missä oikeuksia on poistettu, voi olla tärkeä ymmärtää, mitä oikeuksia toisaalta on vielä jäljellä ja kuinka ne vaikuttavat omaan päivittäiseen elämään. Tästä syystä vankeuslaki on varmasti useimilla vangeista hyvin tiedossa. Vankeuslaki määrittelee vankiloiden päivittäisen kanssakäymisen ohjenuoran. Vankeuslaki on saatavilla myös ruotsiksi, joka helpottaa ruotsinkielisten vankien sopeutumista omien oikeuksiensa maailmaan. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisusta 3459/2/10 (27.4.2012) selviää, että ruotsinkielisiä osastoja hallinnoivilla vankiloilla oli osalla tarjolla vankeuslaki ruotsiksi esimerkiksi vankilan kirjastossa.

Vankeuslain 15 luku käsittelee vankilan järjestystä ja kurinpitoa. 15 luvun 1§:ssa säädetään seuraavasti:

Vankilassa on järjestyssääntö, joka sisältää tätä lakia ja sen nojalla annettuja säännöksiä ja määräyksiä tarkempia määräyksiä vankilan alueella liikkumisesta ja tilojen lukittuna pitämisestä, osastoista, tapaamisten ja puhelimen käytön sekä vapaa-ajan järjestämisestä, omaisuuden hallussapidosta sekä muista vastaavista vankilan järjestyksen ylläpitämiseen ja toimintojen järjestämiseen liittyvistä yksittäisistä seikoista. (Vankeuslaki 767/2005.)

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa 3459/2/10 (27.4.2012) Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon mukaan:

– Helsingin vankilan järjestyssääntöjä, tulo-opasta tai vankien käyttöön tarkoitettuja lomakkeita ei ollut saatavilla ruotsiksi. Kirjaston vankilasta oli kuitenkin mahdollista saada Rikosseuraamuslaitoksen määräykset sekä vankeuslaki ruotsiksi.

- Turun vankilassa vaadittavat lomakkeet ja järjestyssääntö löytyivät ruotsinkielisinä. Vankilan kirjastosta oli mahdollisuus saada myös vankeuslaki ja säädökset.
- Vaasan vankilassa osa lomakkeista oli käännetty ruotsiksi, osaa ei. Tulo-opas oli lausunnon aikana käänätyksessä ja järjestyssäännöt löytyivät jo ruotsiksi.
- Suomenlinnassa lomakkeita ja asiakirjoja ei ole saatavilla ruotsiksi.
- Käyrän vankilassa järjestyssääntö oli päivityksen alla lausunnon aikaan, osa lomakkeista oli jo käännetty. Käyrän vankilan kohdalla lausunnossa mainitaan, että niiden lomakkeiden osalta, joita ei ole käännetty, on vankien mahdollista saada henkilökunnalta opastusta.

Rikosseuraamuslaitoksen lausunto ratkaisussa tiivistää, että kehittämisen varaa on ja ruotsinkielisten vankien oikeus saada palvelua omalla kielellään toteutuu vain osittain. Ratkaisusta käy myös ilmi, että vankilat ovat hyvin itsenäisesti olleet vastuussa lomakkeiden ja tarvittavan informaation kääntämisestä ja hankinnasta. Rikosseuraamuslaitoksella on käytössään yhteinen vankitietojärjestelmä, jonka hyväksikäyttäminen materiaalin jakamisessa voisi olla tehokkaampaa. Lausunnossa mainitaan, että vankiloilla on omia lomakemalleja, mutta Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen mukaan olisi parempi, jos kaikilla olisi käytössään samanlaiset pohjat. Aluekeskuksen ilmoituksen myötä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö aikoo ottaa asian selvityksen alle. (Eduskunnan oikeusasiamies 3459/2/10, 2012.)

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisun 3459/2/10 (27.4.2012) loppuyhteenvedossa mainitaan, että vankiloissa tulisi olla käytössä ruotsiksi vähintään vankilan järjestyssäännöt, tulo-opas ja vankien käyttämät lomakkeet. Oikeusministeriön tiedotteessa (Oikeusministeriö 2006b) mainitaan myös, että ruotsinkielisillä vangeilla on oikeus esimerkiksi alan säädöksiin ja ohjeisiin omalla kielellään. Tämän lisäksi vangin kuuluu saada omiin oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa vankilassa liittyvät tiedot suullisesti ja kirjallisesti ruotsiksi.

Tarpeellista voisi myös olla ruotsinkielisen vankeuslain ja muiden ajankohtaisten ja aiheellisten lakien ja asetusten jakaminen vangille jo hänen vankilaan saapuessaan. Käännökset ainakin lainsäädännöstä ovat jo olemassa, eli suurta työtä tällaisen paketin rakentamiseksi ei tarvitsisi enää tehdä.

5.2 Tiedottaminen

Kielilain 7 luvun 32§ määrittää, että asianomaisen ministeriön tulee huolehtia tiedottamisesta niin, että yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden kannalta oleelliset asiat tulevat ymmärretyksi sekä suomeksi että ruotsiksi. Vankien näkökulmasta on siis tärkeää, että oikeusministeriön oleellinen tieto julkistetaan molemmilla kielillä. Tämän lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen ja vankiloiden kuuluu hoitaa asianmukainen tiedottaminen tarvittavilla kielillä.

5.3 Kuntien kielijaon merkitys vankiloiden kielikysymyksiin

Turun, Vaasan ja Helsingin suljetuissa vankiloissa sekä Käyrän ja Suomenlinnan avovankiloissa on tarjolla omat osastot ruotsinkielisille vangeille. Näin pyritään takaamaan hyvän hallinnon mukainen kielellinen palvelu keskittyneesti ruotsinkieliselle kohderyhmälle.

Opinnäytetyössäni en ota kantaa osastojen toimivuuteen ja varsinaiseen käytännöllisyyteen. Tilastotietoja ajankohtaisesta vankien lukumäärästä ja kielellisyydestä ei ole tarjolla, näin ollen tieto osastojen toimivuudesta olisi vankiloilla. Tuorein tieto löytyy eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisusta 3459/2/10 koskien vuoden 2011 tilannetta, jota käsiteltiin luvussa 4.

Suomessa valtioneuvosto määrittää kuntien kielelliset jaotukset. Nykyinen voimassaoleva jaotus on asetettu vuosiksi 2013–2022. (Oikeusministeriö 2014d.) Valtioneuvoston asetus kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2013—2022 (53/2013) erottelee Suomen kunnat joko yksi- tai kaksikielisiksi. Yksikieliset kunnat voivat olla joko suomen- tai ruotsinkielisiä ja kaksikielisten kuntien kohdalla enemmistön kieli mainitaan.

Suomessa oli vuonna 2013 yhteensä 320 kuntaa (Suomen Kuntaliitto 2013). Kuntien toimintaa määrää erikseen kuntalaki (365/1995). Kaksikielisiä kuntia on viidessä eri maakunnassa, kun taas lopuissa kolmessatoista maakunnassa kaikki kunnat ovat suomenkielisiä ja nimenomaan yksikielisiä.

Kaksikielisiä kuntia on Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Kymenlaakson, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa. (Valtioneuvoston asetus kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2013—2022.)

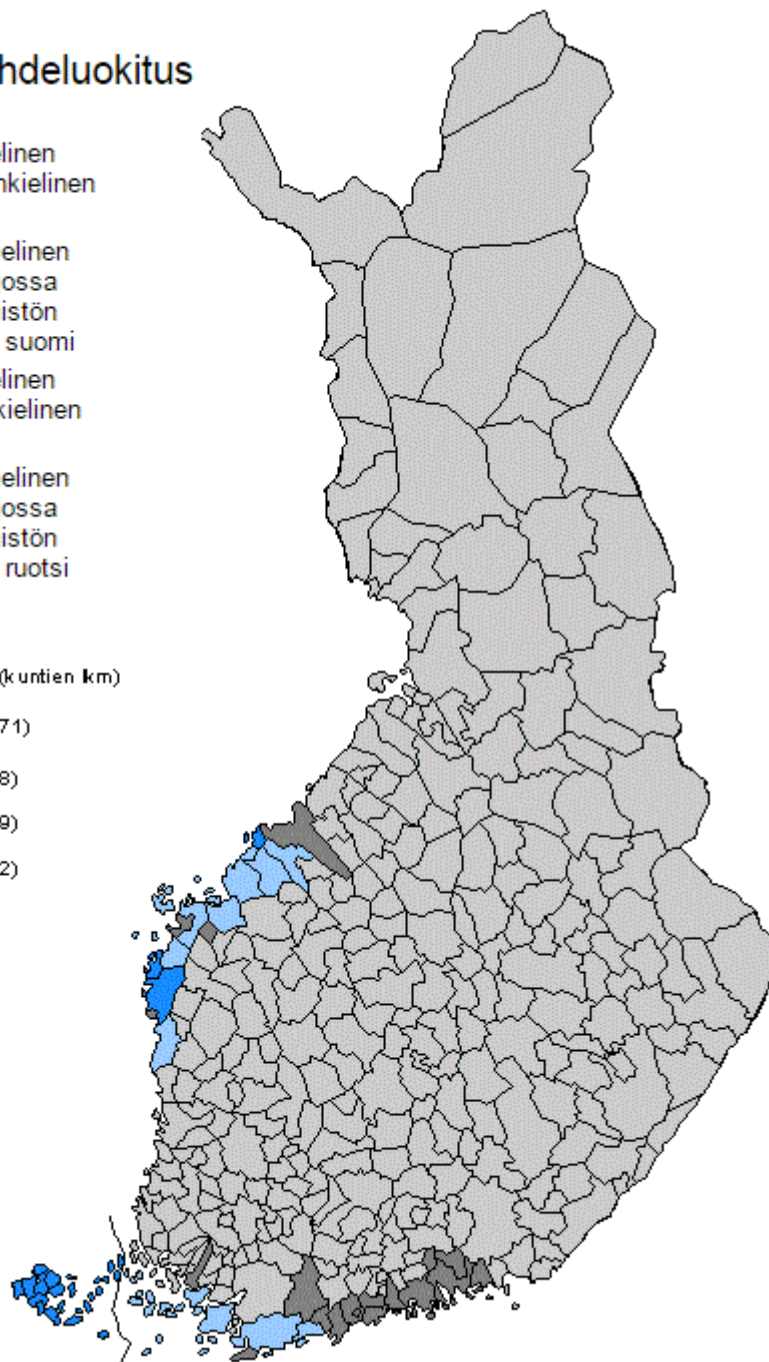
Kaksikielisistä kunnista 18 kunnassa enemmistön kieli on suomi ja 12 kunnassa ruotsi. Kaksikielisiin kuntiin lukeutuvat myös Turku, Helsinki ja Vaasa. Yksikielisesti ruotsinkielisiä kuntia on Pohjanmaan maakunnassa kolme, loput 16 sijaitsevat Ahvenmaalla (kuva 5).

Kielisuhdeluokitus

- 0 Yksikielinen suomenkielinen kunta
- 1 Kaksikielinen kunta, jossa enemmistön kieli on suomi
- 2 Yksikielinen ruotsinkielinen kunta
- 3 Kaksikielinen kunta, jossa enemmistön kieli on ruotsi

Kielisuhde (kuntien km)

	0 (271)
	1 (18)
	2 (19)
	3 (12)

Kuva 5: Kielisuhdeluokitus (Tilastokeskus 2014b)

Vankeinhoidon ja kielioikeuksien näkökulmasta Turku, Vaasa, Käyrä, Suomenlinna ja Helsinki ovat erityisasemassa ruotsinkielisten osastojensa vuoksi.

Kuntien kielijakoa (kuva 5) ja kyseisiä ruotsinkielisiä erityispalveluita tarjoavien vankiloiden sijaintia (kuva 4) verratessa havaitaan syy sille, miksi juuri kyseisiin vankiloihin on perustettu ruotsinkieliset osastot.

Rikosseuraamuslaitos jakautuu kolmeen täytäntöönpanoalueeseen:

- Etelä-Suomen rikosseuraamusalue
- Länsi-Suomen rikosseuraamusalue ja
- Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue (Rikosseuraamuslaitos 2014e).

Maantieteellisesti ruotsinkieliset osastot sijaitsevat vain Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueilla.

Täytäntöönpanoaluejaon ja kuntien kielijaon perusteella voi tulkita, että Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella tarvetta erilliselle ruotsinkieliselle osastolle ei ole. Kieli-lain 1 luvun 2 §:n mukaan on kuitenkin mahdollista, että viranomaisen antaa lain edellyttä-vää parempaa kielellistä palvelua.

5.4 Julkishallinnollisten muutosprosessien vaikutus kielten asemaan kuntatasolla

Julkishallinnollisten muutosprosessien myötä on kielten aseman ja niiden oikeuksien asema myös eräänlaisessa murroksessa. Esimerkiksi Suomessa vahvasti vallitsevan kun-tien yhdistymisen aikana myös kuntien kieliasema saattaa muuttua. Kunta- ja palvelura-kennemuutokset tuo mukanaan mahdollisuuksia, mutta myös uhkia. Kun kunnat yhdisty-vät, saattaa prosentuaalinen kuntalaisten kieliasema muuttua, mutta valtioneuvoston pää-töksellä uuden kielilain mukaan on mahdollista, että tarvittavien raja-arvojen alittuminen ei automaattisesti poista kaksikielisen kunnan asemaa. (Suomen Kuntaliitto 2013.)

5.5 Vankeuslain ja kuntien liitos

Kaksikieliset ja yksikielisesti ruotsinkieliset kunnat sijaitsevat maantieteellisesti keskitetysti Turun, Vaasan ja Helsingin seuduilla, kun Ahvenanmaata ei lasketa mukaan.

Vankeuslain 4 luvun 8§ määrittää, että sijoituspäätöstä tehdessä on vankien kotipaikka ja yhteyksien säilyminen lähiomaisiin otettava huomioon. Tästä johtuen on luonnollista, että ruotsinkieliset vangit ovat pääasiassa sijoitettu juurikin Turun, Vaasan, Helsingin, Käyrän ja Suomenlinnan vankiloihin (kuva 4).

5.6 Kielellisten oikeuksien seuranta

Kielilain 35§ määrittää viranomaisten tehtäväksi vaalia suomen- ja ruotsinkielisen väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia. Viranomaisten toiminta on yksi tärkeä elementti molempien kielten käyttämisen edistämiseen. Julkisen vallan oikeutena ja vastuuna on tarvittaessa ryhtyä erityistoimenpiteisiin kieliin liittyvien tarpeiden turvaamiseksi. Ruotsinkielisten osastojen perustaminen vankiloihin tukee tätä periaatetta kielellisten oikeuksien turvaamisesta.

Kielilain 36§ vahvistaa oikeusministeriön asemaa kielilain täytäntöönpanossa ja soveltamisessa. Oikeusministeriöön on perustettu erillinen demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö, jonka tehtävä on muun muassa oikeusministeriölle kielilaisissa säädettyjen tehtävien ja kielellisten oikeuksien toteutumisen edistäminen ja seuranta. Oikeusministeriöllä on myös erillinen kieliasian neuvottelukunta, jonka tehtävä on valtioneuvoksen asetuksen kielilain täytäntöönpanosta (433/2004) nojalla avustaa kielilain ja siihen liittyvän muun lainsäädännön seurannassa ja täytäntöönpanossa. Neuvottelukunnan yksi tärkeistä tehtävistä on asetuksen 2§:n mukaan myös antaa lausuntoja kielilainsäädäntöä koskeviin kysymyksiin. Neuvottelukunta seuraa 2§:n mukaan myös kansainvälistä ja kansallista kielipoliittista kehitystä kieliolojen parantamiseksi.

Oikeusministeriön esitteessä kielilaista (Oikeusministeriö 2014e) todetaan, että valtioneuvoston tehtäväksi on jatkossa laatia eduskunnalle kertomus kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kielilakia valvovat myös eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri erikseen säädetyn tehtävänjaon mukaisesti. Varsinkin eduskunnalle laadittavalla kertomuksella Nuolijärvi (2005) uskoo olevan sekä symbolista että käytännöllistä merkitystä, kun kieliasioihin kiinnitetään huomiota säännöllisesti.

Toisaalta taas kielilain seurannan kohdalla ongelmaksi voi syntyä se, että kielilaisissa ei ole käytössä sanktioita. Jos siis kielilakia ei noudateta, ei seuraa myöskään rangaistusta, mistä enemmän seuraavassa luvussa 5.6, kielilain ongelmat.

5.7 Kielilain ongelmat

Kielilain mahdollisuuksia oikeasti parantaa kielellisten oikeuksien toteutumisesta on arvoiteltu. Kritiikkiä on saanut muun muassa seuranta ja kustannukset. (Nuolijärvi 2003.)

Kielilaki ei esimerkiksi sisällä rangaistuksia. Miten lakia rikkonut viranomainen saatetaan vastuuseen, jos esimerkiksi kaksikielisessä viranomaisessa asioidessaan yksilö ei saa palvelua omalla kielellään. Tutkimuksen näkökulman kannalta oleellista on, että ruotsinkielinen vanki saa tarvitsemansa palvelun ruotsiksi erikseen määrättyllä osastolla. Jos jostain syystä tämä ei toteutuisi, mitä asialle voitaisiin todellisuudessa tehdä?

Kritiikkiin sanktioiden puutteesta ovat viranomaiset vedonneet sillä, että kielilaki on aivan yhtä velvoittava kuin mikä tahansa laki, ja jos epäkohtia ilmenee, on oikeusministeriöllä mahdollisuus tehdä uusia aloitteita ja poistaa epäkohtia.

Kielilain sanktiottomuuteen kielilain muutosta ehdottanut kielikomitea vetosi seuraavanlaisesti: ”myönteiset esimerkit ja onnistuneet kielipoliittiset ratkaisut edistävät viranomaisten suomen ja ruotsin käyttöä enemmän kuin sanktiot.” (Nuolijärvi 2003.)

Kustannusten kannalta kielilaki on saanut kritiikkiä siitä, että lakiehdotukseen ei ollut sisällytetty arviota vaadittavista kustannuksista. Kustannuksissa arvellaan kuitenkin säästettävän tarkoituksenmukaisella ja tehokkaalla toiminnan järjestämisellä. Näin säästytään turhalta työltä, kun tehtävän jako ja tehtävät ovat selvät, ja kustannukset laskevat. (Nuolijärvi 2005.)

Oletettavasti keskittynyt palvelukäytäntö on resurssien ja päivittäisen kanssakäymisen kannalta tehokkaampaa, kun ruotsia puhuvien vankien yhdistäminen kieltä osaavaan henkilökuntaan on tehty helpommaksi. Korpela & Mäkitalo (2008, 162) vahvistavat edellisen: ”Kun laatu paranee, kustannustehokkuuskin paranee. Kun ei tehdä ”sutta ja sekundaaria”, toiminta on jatkuvasti laadukasta ja asiakaslähtöiset palveluprosessit ovat kunnossa, on myös kustannustehokkuus hyvä.”

Täytyy ottaa huomioon, että kielilaki ei ainoastaan käsittele ruotsin kieltä. Sen sisällössä on ruotsin lisäksi saamen- ja viittomakieli sekä paljon muita näkökulmia. Muun yhteiskunnallisen keskustelun myötä ruotsin asemasta Suomessa on helppo yhdistää kielilaki koskemaan vain ruotsin kieltä ja näin loata sen ideaa kärkkäillä mielipiteillä. Tosiasiassa keskittäminen on aina tehokkaampaa kustannuksellisesti ja kyseisen asian kannalta todennäköisesti myös laadullisesti.

5.8 Työkieli

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa 3459/2/10 (27.4.2012) käy ilmi Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon mukaan, että sekä suomea että ruotsia käytetään työkielenä Rikosseuraamuslaitoksen kaksikielisissä yksiköissä, jotka on oikeusministeriön asetuksessa 575/2010 säädetty (kuva 4).

Tutkimuksen alussa oletin, että ruotsinkielisten osastojen olemassaolo tarkoittaisi sitä, että varsinkin materiaalit olisi ruotsiksi saatavilla. Lomakkeiden lisäksi toki kielellisestä näkökulmasta merkityksellistä on kanssakäyminen henkilökunnan kanssa.

Vankeinhoidossa työskentelee eri tasoilla rikosseuraamustyöntekijöitä esimerkiksi vartiointitehtävissä sekä sosiaalityön parissa. Rikosseuraamustyöntekijöitä kutsutaan vankeinhoidon ammattilaisiksi ja työntekijöillä on eri tason koulutukset, he kaikki ovat kuitenkin valtion virkamiehiä. (Ammattinetti 2014ab.)

Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen mukaan rikosseuraamusalan ammattitutkin-

nosta:

Työssä on toteutettava valtionhallinnon yhteistä arvoperustaa ja rikosseuraamusalan arvoja, noudatettava hyvän hallinnon periaatteita ja virkamieslainsäädännön asettamia velvoitteita sekä sitouduttava rikosseuraamusalan periaateohjelman mukaiseen toimintaan. Vartijan työn peruslähtökohtana on perus- ja ihmisoikeuksien tuntemus, niiden hyväksyminen ja noudattaminen. (Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2014.)

Valtion virkamiehinä siis laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003) pätee kaikissa rikosseuraamusalan työtehtävissä. Ymmärrettävästi tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki rikosseuraamusalan työntekijät olisivat ruotsissa erinomaisia. Kielilain tarkoitus on etsiä joustavia tapoja varmistaa kielipolitiikka kaksikielisissä viranomaisissa. Tällaista joustavuutta on esimerkiksi se, että viranomaisen huolehtii molempien kielten käyttömahdollisuuden tarpeellisella määrällä kielitaitoista henkilökuntaa, koko henkilökunnan ei siis suinkaan tarvitse osata kieliä yhtä hyvin. (Johansson & Pyykkö, 2005, 291.)

Valtioneuvoston asetuksessa Rikosseuraamuslaitoksesta (1108/2009) on myös seuraava määritelmä: ”Virkaa täytettäessä on kiinnitettävä huomiota siihen, että suomen tai ruotsin kielen käyttämistä edellyttävät virkatehtävät voidaan jakaa kyseistä kieltä taitavien hoidettaviksi.” Viranomaisen kyky palvella asiakkaita on siis ratkaiseva elementti.

Vaikka rikosseuraamusalan vartijoiden tutkinto on vankeinhoitoalan ammatillinen tutkinto, velvoittaa laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta myös heitä valtioneuvoston asetuksen Rikosseuraamuslaitoksesta 13§:n ja 15§:n mukaan. Asetuksen 13§:n mukaan virkamiehen kelpoisuusvaatimus on muun muassa vartijan vankeinhoitoalan ammatillinen tutkinto. 15§:n mukaan taas virkamiehillä, joilla on esimerkiksi omaan harkintaan perustuva oikeus käyttää voimakeinoja, tulee olla hyvä suomen ja ruotsin suullinen ja kirjallinen taito. 15§ lisää erikseen, että kelpoisuusvaatimus on suomen ja ruotsin hyvä suullinen ja kirjallinen taito, kun työskennellään laitoksen kaksikielisessä yksikössä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa 3459/2/10 (27.4.2012) mainitaan rekrytoinnista, että kielelliset oikeudet toteutuvat valtioneuvoston asetuksen Rikosseuraamuslaitoksesta mukaan. Toisaalta ratkaisussa myös kerrotaan, että ruotsi ei ole pakollinen oppiaine rikosseuraamusalan ammattikoulutuksessa.

Ruotsinkielisten oikeus käyttää omaa kieltään näyttäisi edellä mainitun kielivaatimustlain ja valtioneuvoston asetuksen mukaan olevan epävarmaa. Jos edes koulutuksessa kieli ei ole pakollinen oppiaine, miten sen hallitsemista voidaan odottaa tai edellyttää?

6 Kielellisten oikeuksien merkitys henkilölle

Tässä luvussa tarkastellaan lyhyesti kielellisten oikeuksien merkitystä henkilölle. Näkökulma on poikkeuksellisesti vankeinhoidon rajoja ylittävä, sillä asiaa on tärkeä ajatella myös henkilön itsensä näkökulmasta, ilman, että vankistatus määrittää liikaa ihmisarvoa ja kielellisten oikeuksien symboliarvoa. Lähtökohtaisesti asiaa käsitellään siltä kannalta, että yksityishenkilöllä on oikeus, kun taas viranomaisella on velvollisuus.

”Kielilailta on kansalaisille kuitenkin myös symboliarvoa. Kielellä on ratkaiseva vaikutus yksilön toiminnalle yhteiskunnassa. Siksi on tärkeää, että kansalaisilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet käyttää äidinkieltään myös julkisissa yhteyksissä sekä saada palveluja omalla kielellään.” (Nuolijärvi 2003.)

Kieli on yksi tekijä henkilön identiteetin luomisessa. Kielen avulla ilmaistaan itseään, omaa ajattelua ja ollaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Ruotsinkielisten näkökulmasta usein unohdetaan, että ruotsi ei ole toinen kansalliskielemme vain kiusan ja historian vuoksi, vaan myös siksi, että se on merkittävä tekijä osana myös suomalaisten identiteettiä. Kuka ei ole ulkomaalaiselle tuttavalleen joskus kehumut, että ”me suomalaiset olemme kaksikielisiä, meillä puhutaan myös ruotsia”, huolimatta siitä, mikä ruotsin kielen henkilökohtainen osaamistaso on. Suomen ruotsinkielinen kansanosaa saa mediassa usein negatiivista julkisuutta, joka ei lähtökohtaisesti liity heihin mitenkään. Kukaan ei valitse äidinkieltään syntyessään itse, sen määrittelee lapsuudessa perhe ja kieliympäristö. Negatiivinen medianäkyvyys johtuu lähinnä väittelystä niin sanotusta pakkoruotsista.

Puhujan persoonallisuus heijastuu kielen sanastosta, murteesta, äänenpainosta ja sen käyttämisestä kokonaisuutena. Kotimaisten kielten keskuksen (Kotimaisten kielten keskus 2009) kielipoliittisen ohjelman mukaan ihmisellä voi olla kaksikin äidinkieltä, jotka ovat ilmaisultaan tasa-arvoisia. Äidinkieli on kieli, jossa henkilöllä on muun muassa laajin, rikkinen ja vivahteikkain sanavarasto. Kieli on ensisijainen ilmaisemisen keino ja väline, ja siksi on tärkeää, että ihmiset saavat, ja pystyvät, ilmaisemaan itseään sillä kielellä, jonka he parhaiten taitavat.

Kotimaisten kielten keskuksen (Kotimaisten kielten keskus 2009) kielipoliittisen ohjelman mukaan myös kieli on sosiaalinen ilmiö, joka säilyttää ja vie eteenpäin yhteistä kulttuuriperintöä. Tämä ajatus on helppo yhdistää ruotsinkielisiin vankeihin, jotka on vankeusrangais- tuksella yhteiskunnasta eristetty.

Mahdollisuus kommunikoida omalla kielellään, niin henkilökunnan kuin muiden vankien kanssa, on yhdistävä ja identiteettiä vahvistava kokemus. Itsensä ilmaisemisen omalla äidinkielellään varsinkin erityistilanteissa on äärimmäisen vaikuttavaa ja sen merkitys voi olla suurempi, kuin yksilö edes ajattelee.

Vankilan tarkoitus valmentaa vankeja tulevaisuuden rikoksettomaan vapauteen. Se, että sosiaalityöntekijät, psykologit ja muut ohjaajat pystyvät käymään tärkeitä keskusteluja vankien kanssa heidän omalla kielellään edesauttaa varmasti kommunikoinnin tehokkuutta ja merkitysvyyttä. Ruotsinkielisille palvelun tarjoaminen ruotsiksi vankeinhoidossa on myös eräänlainen hyväksynnän osoitus sille, että julkinen valta ei ole vankeja hylännyt rikoksesta huolimatta.

7 Tulosten tarkastelu

7.1 Yhteenveto

Lainsäädäntö vankeinhoitoa koskien on todella tarkkaan harkittu sanamuodoiltaan ja merkityksiltään, mutta silti siihen esitetään välillä täsmennyksiä. Toisinaan lainsäädännöt asettuvat päällekkäin, eivät toisiaan kumoten, vaan ne ilmaisevat saman asian erityisesti kyseisen lain näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa huomataan, että perustuslaki, kielilaki, kuntalaki, laki julkisyhteisöjen henkilöstön kielitaidosta, hallintolaki, kaikki mainitut yksittäiset asetukset ja lait organisaatioiden toiminnasta ja niin edelleen käsittelevät usein täysin samoja aiheita. Koin tärkeäksi tuoda ilmi välillä saman asian, joskin hieman erilaisesta näkökulmasta. Esimerkiksi kielilain ja kuntalain yhteys on huomattavan suuri, mutta toisaalta samaa asiaa käsittelee myös vankeuslain ja kuntalain yhteys. Oli mielenkiintoista huomata, kuinka kuntalain merkitys korostui omassa tutkimuksessani, vaikka alun perin en ollut ajatellut sen olevan tutkimukselle oleellinen.

Mahdollisia syitä puutteellisen lainsäädännön noudattamiselle voi Alvesalo & Ervastian (2006, 66–68) mukaan olla esimerkiksi seuraavia:

- säännöksiä puutteellinen tieto
- puutteellinen motivaatio lain noudattamiseen
- sanktioiden puute
- tavoitteet ja keinot ovat epäsuhdassa keskenään, tai
- ristiriidat virallisten ja epävirallisten normien välillä.

Vankeinhoitoa koskevan lainsäädännön, ohjeiden ja sääntöjen sisällön puutteellisuus voi ajaa siihen lopputulokseen, että sekä henkilökunnan että vankien motivaatio lain noudattamiseen on vähäinen. Myös vankien uskallus oman kielen käyttöön voi olla laiskaa, kun epävirallisena vankilan normina on puhua suomea. Tavoitteena on kannustaa vankeja käyttämään omaa äidinkieltään, mutta signaalit voivat olla ristiriitaisia, jos ruotsia ja suomea käytetään sekaisin tilanteista riippuen. Sanktioiden puute esimerkiksi kielilain noudattamisessa voi aiheuttaa välinpitämättömyyttä. Sanktioiden puute ei kuitenkaan tarkoita, että lakia ei pitäisi noudattaa. Epäkohtiin täytyy puuttua, mutta keinot ovat kevyet ilman rangaistuksia. Toisaalta vankeinhoidon näkökulmasta voisi ajatella, että rangaistun vangin valvojan rankaiseminen olisi jo koominen kierre, ehkä vankilassa on rangaistuksia ympärillä jo tarpeeksi.

Ruotsinkielisten maantieteellinen jakautuminen, tässä tapauksessa paremminkin keskittyminen, on yksi merkittävimmistä tekijöistä, joka määrittelee ruotsinkielisen palvelun ja kielellisten oikeuksien toteutumisen vankeinhoidossa.

Olin myös kuvitellut lain julkisyhteisöjen henkilöstön kielivaatimuksista olevan merkittävämpi, kuin mitä nyt olen todennut. Kyseinen laki on tärkeä ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumiselle, mutta ainakin vankeinhoidon näkökulmasta laki on helppo hie- man sivuuttaa sillä, että vaatimukset koskevat enemmän laatua kuin määrää.

Olisin mielelläni halunnut tutkia myös kielellisten oikeuksien todellista toteutumista käytän- nössä, ja päästä vierailemaan ja haastattelemaan vankiloihin. Olisin ollut erityisen kiinnos- tunut tutkimaan sitä, mitä tutkittava kohderyhmä on itse asiasta mieltä. Tämä tutkimus kui- tenkin loi hyvän tietopohjan sille, mitä kielelliset oikeudet vankeinhoidossa ovat, miten laki niitä säätelee, ja millainen suhde eri laeilla ja vankeinhoidon organisaatioilla on keske- nään.

Teoriapohjaisen tutkimuksen päätteeksi voin todeta, että kielellisten oikeuksien seuraami- nen ja kehittäminen osana vankeinhoitoa on tulevaisuudessa tarpeen. Huolimatta lain säätämistä oikeuksista, eivät kielelliset oikeudet teorian näkökulmasta ole vielä toteutu- neet lain toivomalla tavalla. Toivon, että asiaa tutkitaan jatkossa käytännön kannalta, ja että vankiloilla olisi aikaa keskittyä pieneksi hetkeksi asiasta kiinnostuneiden tutkijoiden auttamiseen.

7.2 Oma arviointi

Koen oppineeni opinnäytetyöprosessin aikana todella paljon. Varsinkin oikeudellisesta nä- kökulmasta olen oppinut ymmärtämään paremmin lain tulkittamista ja lainsäädännön mo- nimuotoisuutta, olen myös oppinut paljon julkishallinnollisesta rakenteesta ja toimivaltai- suudesta. Vankeinhoito oli minulle aiemmin vieras käsite, jonka sisällöstä ymmärrän nyt enemmän kuin olisin voinut toivoakaan. Ruotsinkielisten vankien, sekä samalla muiden yksityishenkilöiden, kielellisten oikeuksien tutkiminen oli minulle erittäin valaiseva koke- mus. Sekä vankeinhoidon että ruotsinkielisten aseman parempi ymmärtäminen on poista- nut monia ennakkokäsityksiä ja stereotyyppioita.

Ajankäytöllisesti projekti oli yllättävän nopea, mutta tehokas prosessi. Tutkimusyhteistyön peruunnuttua vaihdoin aavistuksen näkökulmaa, ja jätin kokonaan pois käytännön osuu- den. Näin ollen tietoperusta kasvoi koko opinnäytetyön kattavaksi kokonaisuudeksi.

Aluksi koin tämän häiritseväenä, mutta totuin ajatukseen nopeasti, ja iloitsin siitä vapaudesta, minkä pelkkään omaan ymmärtämiseen perustuva tutkimus toi.

Kokonaisuudessaan näkisin tämän opinnäytetyön olevan hyvä perusta seuraavalle tutkijalle, joka haluaisi keskittyä teorian pohjalta käytännön tutkimukseen. Aiheena vankeinhoitoa tutkitaan ainakin alan opiskelijoiden toimesta, mutta kielellisten oikeuksien näkökulmasta aihe on uusi yksittäisille tutkijoille. Toisaalta ruotsinkieliset osastot ovat vankiloissa olleetkin tähän päivään mennessä vasta tasan kymmenen vuotta. Näkökulma on siis verrattain uusi. Asiaa käytännössä tutkimalla voitaisiin saada todella relevanttia tietoa siitä, mitä kaiken uudistamisen ja muuttamisen tuloksena on saavutettu, ja mihin on päästy.

Lähteet

Alvesalo, A. & Ervasti, K. 2006. Oikeus yhteyskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita Publishing Oy. Helsinki

Ammattinetti 2014a. Rikosseuraamustyöntekijä. Luettavissa: <http://www.ammattinetti.fi/ammattit/detail/9c9df4900a653446011863b8f8477b45>. Luettu: 18.11.2014

Ammattinetti 2014b. Vartija, rikosseuraamusala. Luettavissa: http://www.ammattinetti.fi/ammattit/detail/613_ammatti. Luettu: 18.11.2014

Eduskunnan oikeusasiamies 2012. Dnro 3459/2/10. Luettavissa: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=ereopaa&\\${BASE}=ereopaa&\\${THWIDS}=0.3/1416497583_444630&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=ereopaa&${BASE}=ereopaa&${THWIDS}=0.3/1416497583_444630&${TRIPPIFE}=PDF.pdf). Luettu: 14.11.2014

Euroopan neuvosto 2006. Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea. Suomea koskeva lausunto. Luettavissa: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/PDF_2nd_OP_Finland_fi.pdf. Luettu: 14.11.2014

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi HE 45/2014.

Johansson, M. & Pyykkö, R. (toim.). Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä. 2005. Gaudeamus. Helsinki

Kielilaki 6.6.2003/423.

Korpela, J. & Mäkitalo, R. 2008. Julkishallinto murroksessa. Rohkeutta ja vauhtia muutokseen. Edita Publishing Oy. Helsinki

Kotimaisten kielten keskus 2009. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen ohjelma Luettavissa: http://www.kotus.fi/tietoa_kotuksesta/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_tutkimuskeskuksen_kielipoliittinen_ohjelma. Luettu: 18.11.2014

Kuntalaki 17.3.1995/365.

Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta 6.6.2003/424.

Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 27.11.2009/953.

Nuolijärvi, P. 2003. Uusi kielilaki voimaan 2004. Kielikello 4/2003.

Oikeusministeriö 2006b. Tiedotteet. Vankiloihin osastoja ruotsinkielisille vangeille. Luettavissa: <http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=118477>. Luettu: 14.11.2014

Oikeusministeriö 2006a. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006. Luettavissa: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1198084778540/Files/vimir.pdf>. Luettu: 17.11.2014

Oikeusministeriö 2013. Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013. Luettavissa: http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1371116573213/Files/VN_kielikertomus_2013_suomi.pdf. Luettu: 19.11.2014

Oikeusministeriö 2014e. Kielilaki. Luettavissa: http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/kielilaki/esitteen_tulostus.html. Luettu: 15.11.2014

Oikeusministeriö 2014a. Kriminaalipoliittinen osasto. Luettavissa: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/ministerio/organisaatio/kriminaalipoliittinenosasto.html>. Luettu: 16.11.2014

Oikeusministeriö 2014b. Ministeriö ja hallinnonala. Luettavissa: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/ministerio.html>. Luettu: 17.11.2014

Oikeusministeriö 2014c. Organisaatiokaavio. Luettavissa: <http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/ministeriojahallinnonala/z1ZDYkzpn/organisaatiokaavio.pdf>. Luettu: 12.11.2014

Oikeusministeriö 2014d. Viranomaiset yksi- tai kaksikielisiä. Luettavissa: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/kielilaki/viranomaisetynksi-taikaksikielisia.html>. Luettu: 17.11.2014.

Oikeusministeriön asetus Rikosseuraamuslaitoksen kaksikielisistä osastoista 575/2010.

Opetushallitus 2011. Vankilaopetus Suomessa 2011. Luettavissa: <http://www.ammatillinerityisopetus.fi/uploads/Liitteet/vankilaopetus-suomessa06022012.pdf>. Luettu: 20.11.2014

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Rikosseuraamuslaitos: Vangin taloudelliset etuudet ja työ- ja toiminta-ajan merkitseminen 08.02.2012 2/004/2012.

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2007. Oppikirja 2/2007. Euroopan neuvoston vankilasäännökset 2007. Luettavissa: <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRI-SONS/EPR/Euroopanvankilas%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6t%202.pdf>. Luettu: 13.11.2014

Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2014. Tutkinnon osaamisalueet. Luettavissa: http://www.rskk.fi/fi/index/perustutkinto_1/Tutkinnonosaamisalueet.html. Luettu: 14.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2013a. Etelä-suomen rikosseuraamusalueeseen kuuluvan Helsingin vankilan järjestyssäännöt. Luettavissa: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6Fp9mp2MJ/Helsingin_vankilan_jarjestyssaanto_10042013_lukien.pdf. Luettu: 19.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2013e. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen Suomenlinnan vankilan järjestyssääntö. Luettavissa: http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6Bg1hBfDi/Suomenlinnan_vankilan_jarjestyssaanto_07102014.pdf. Luettu: 19.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2013d. Käyrän vankilan järjestyssääntö. Luettavissa: http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/11iUx5nJH/Kav_jarjestyssaanto_1.11.13.pdf. Luettu: 19.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2013b. Turun vankilan järjestyssääntö. Luettavissa: <http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6HxCPu8jX/Tuv.pdf>. Luettu: 19.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2013c. Vaasan vankilan järjestyssääntö. Luettavissa: <http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestysaannot/6HxCRUhIN/Vav.pdf>. Luettu: 19.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2014f. Arki vankilassa – opas suljettuun vankilaan tulevalle vangille. Luettavissa: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisumuut/6loYIEYC7/Arki_vankilassa_2014_SUOMI_net.pdf. Luettu: 19.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2014d. Arvot ja strategia. Luettavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>. Luettu: 16.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2014a. Etusivu. Luettavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/>. Luettu: 5.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2014c. Rikosseuraamuslaitos organisaatiokaavio. Luettavissa: http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6Di7sr0fP/Rikosseuraamuslaitos_-_organisaatiokaavio_ilman_nimia_2013.pdf. Luettu: 16.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2014b. Toimipaikat. Luettavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot.html>. Luettu: 15.11.2014

Rikosseuraamuslaitos 2014g. Vangit. Luettavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/vangit.html>. Luettu: 15.11.2011

Rikosseuraamuslaitos 2014e. Vankilat. Luettavissa: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat.html>. Luettu: 15.11.2014

Suomen Kuntaliitto 2013. Ruotsin- ja kaksikieliset kunnat 2013. Luettavissa: http://www.kunnat.net/fi/kunnat/ruotsinjakaksikielisetkunnat/Diasarjat%20kuntien%20toiminnasta/Ruotsin_ja_kaksikieliset_kunnat_2013.pdf. Luettu: 17.11.2014

Tala, J. 2005. Lakien laadinta ja vaikutukset. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Tapani, J & Tolvanen, M. 2006. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Gummerus kirjapaino Oy.

Tilastokeskus 2014b. Kielisuhdeluokitus. Luettavissa: <http://www.stat.fi/meta/luokitukset/kielisuhde/001-2014/index.html>. Luettu: 15.11.2014

Tilastokeskus 2014a. Vieraskielisten määrä ylitti ruotsinkielisten määrän. Luettavissa: http://www.stat.fi/til/vamuu/2014/03/vamuu_2014_03_2014-04-24_tie_001_fi.html. Luettu: 5.11.2014

Valtiokonttori Suomi.fi – portaali 2014b. Lait ja asetukset. Luettavissa: http://www.suomi.fi/suomifi/suomi/palvelut_aiheittain/laki_ja_oikeusturva/lait_ja_asetukset/index.html. Luettu; 17.11.2014

Valtiokonttorin Suomi.fi – portaali 2014a. Ministeriöt. Luettavissa: http://www.suomi.fi/suomifi/suomi/valtio_ja_kunnat/ministeriot/index.html. Luettu: 17.11.2014

Valtioneuvosto 2014. Oikeusministeriö. Luettavissa: <http://valtioneuvosto.fi/ministeriot/om/fi.jsp>. Luettu:18.11.2014

Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta 433/2004.

Valtioneuvoston asetus kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2013—2022 53/2013.

Valtioneuvoston asetus oikeusministeriöstä 12.6.2003/543.

Valtioneuvoston asetus Rikosseuraamuslaitoksesta 1108/2009.

Valtioneuvoston ohjesääntö 3.4.2003/262.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Yhdistyneet kansakunnat 1977. Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Luettavissa: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf. Luettu: 14.11.2014